

Таблиця 2
Переклад словосполучень, утворених за моделлю A+N

Структурна модель словосполучення оригіналу	Структурна модель українського відповідника	Кі-сть перекладів за даною схемою у %	Приклади	Засіб перекладу
A+N	A'+ N'	90,68	different dreams – різні сни	Повний переклад
A+N	N'	8,02	little impostor – самозванка the great lug – лайно	Звуження
A+N	Adv. '+Adv. '	0,70	good gig – реально легко	Звуження Функц. заміна
A+N	N+prep.+N(a)+N(a)	0,40	formal salon – кімната для прийому гостей	Розширення
A+N	N'+prep.+ A'	0,20	progesterone cream – крем з прогестероном	Перестановка+функц. заміна

В 90, 68 % випадків словосполучення мови джерела і відповідні їм словосполучення в мові-перекладі мають однакове граматичне вираження, тобто структура малого синтаксису зазначеної моделі не змінюється в перекладі. Лексичний зміст вихідних словосполучень відтворюється, як правило, лінійно:

fabulous reviews, чи A+N → A+N
↓ ↓
чудові статті

В окремих випадках в перекладі спостерігається нелінійне відтворення вихідних словосполучень:

progesterone cream – крем з прогестероном

В 9,32 % випадків були використані такі трансформації як звуження, розширення, функціональна заміна та перестановка (див. табл. 2, с. 5). Зважаючи на тенденцію до імплікації англійської мови, внаслідок її аналітичності, в англо-українських кіноперекладах правомірно було б частіше зустрітись з розширенням словосполучень і додаванням семантичних компонентів: *an uneventful second* – одна, не варта уваги, мить. Проте, необхідність дотримання тайм-коду реплік і правил дубльованого перекладу спричинила частіше застосування звуження як прийому синтаксичного перетворення на рівні словосполучення. При компресії опускається, як правило, семантично менш значущий елемент словосполучення: *spice market* – базар. Іноді звуження було викликане відмінностями у найменуванні предметів чи об'єктів у двох мовах: *homeless man* – жебрак, *changing room* – примірочна, *straight man* – натурал.

Література:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Част. 1 / А. П. Загнітко. – Горлівка : ГДПІМ, 2004. – 228 с.
3. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.
4. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English – Russian / Т. А. Казакова. – СПб. : «Издательство Союз», 2001. – 320 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. «PIRATES OF THE CARIBBEAN: ON STRANGER TIDES» / Jerry Bruckheimer Films, Walt Disney Pictures, the USA, 2011.
6. «Пірати Карибського моря: На Дивних Берегах». Переклад професійний, дубльований, 2011 р., версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
7. «ALICE IN WONDERLAND» / Roth Films / Zanuck Company / Team Todd production, Walt Disney Pictures, the USA, 2010.
8. «Аліса в Країні Чудес». Переклад: український дубльований, 2010 р., версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
9. «MEET THE PARENTS: LITTLE FOCKERS» / Paramount Pictures and Universal Pictures in association with Relativity Media and Tribeca / Everyman Pictures production, the USA, 2010.
10. «Знайомство з Факерами 2». Переклад: український дубльований, 2010 р., версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
11. «FAST FIVE» / Universal Pictures / Original Film, the USA, 2011.
12. «Форсаж 5». Переклад професійний, дубльований, 2011 р., версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
13. «SEX AND THE CITY» / New Line Cinema, Home Box Office, Village Roadshow, the USA, 2010.
14. «Секс у великому місті 2». Переклад український дубльований, 2010 р., версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.

УДК 821.112.2-144(045)

Ю. А. Потінак,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

«ВІЛЬШАНИЙ КОРОЛЬ» Й. ГЕТЕ В ПЕРЕКЛАДІ НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються особливості перекладу балади Й. Гете «Der Erlkönig» («Вільшаний король») грецькими поетами і перекладачами. Звертається увага на адекватність перекладу та лексичні засоби, які використовують перекладачі.

Ключові слова: балада, переклад, лексичні засоби, композиційні прийоми, адекватність.

В статье рассматриваются особенности перевода баллады И. Гете «Der Erlkönig» («Ольховый король») греческими поэтами и переводчиками. Обращается внимание на адекватность перевода и использованные переводчиком лексические средства.

Ключевые слова: баллада, перевод, лексические средства, композиционные приемы, адекватность.

Goethe's oeuvre has always been attracting attention of poets and translators and each translator's version is different. It primarily depends on the outlook of the translator, their source and target language competence, the epoch when they lived and worked.

This article analyzes features of translations of Goethe's ballad «Der Erlkönig» by Greek poets and translators Arsenis Herondykos and Pavlos A. Dimas. Attention is drawn to the appropriateness of the translations and lexical means used by the translators.

The story of «Der Erlkönig», written in 1792, derives from the traditional Danish ballad. A father and his young son are riding home through a dark forest. The sick child is being courted by Erlkönig, who three times offers him all sorts of gifts, but his father three times manages to calm the boy. The end of this story is terrible: the boy dies and his soul is seized by the creepy forest king.

The Modern Greek translations by A. Herondykos and P. A. Dimas were contiguously published in anthologies of foreign poetry (1976 and 1977 respectively). However the differences between the two translations are essential. In addition to changing the size of the work, the Greek poets translated the title of the poem in different ways, thus narrowing the meaning of the supernatural king character.

There are also differences in conveying the symbolic images found in the poem (fog, wind, willow, alder, etc.) by the means of Modern Greek language.

Thereby, Greek poets A. Herondykos and P.A. Dimas succeeded in translating the ballad «Der Erlkönig» by Johann Wolfgang von Goethe. They managed to keep and skillfully convey the plot and the integrity of the lyrical images in all their literary elements.

Keywords: ballad, translation, lexical means, compositional methods, appropriateness.

Феномен творчості Й. Гете приваблював і приваблює поетів і перекладачів, і кожний переклад має свої особливості. Це насамперед залежить від світогляду власне перекладача, від його знання рідної і німецької мови, від доби, в якій він жив і творив.

Балада Й. Гете «Erlkönig» («Вільшаний король») та адекватність її перекладу українськими поетами вже не одне століття привертає увагу дослідників, зокрема І. Лімборського, В. Коптілова, О. Ніколаєнко, Л. Водяної. Остання порівнює переклади Ю. Федьковича, Б. Грінченка, П. Куліша, Д. Загула, М. Рильського, Б. Шалагінова, зазначаючи, що найкраще поетичний переклад цього твору здійснив М. Рильський [1, с. 168]. Втім, у грецькому перекладознавстві переклади, здійснені Арсенісом Герондикосом та Петросом А. Дімасом, залишилися поза увагою дослідників.

З огляду на вищезазначене, метою статті є простежити особливості перекладу балади Гете цими письменниками.

Переклад поезії істотно відрізняється від перекладу прози, оскільки сама природа поетичного твору має чимало відмінностей від природи твору прозового: «значно більша вага окремого слова, широкое використання фонетичних засобів організації тексту, ритміко-інтонаційна своєрідність» [4, с. 10].

Основною рисою поетичного перекладу в порівнянні з перекладом прози є його відносно вільний характер, оскільки суворі композиція і умовність поетичної мови не дають можливості знайти пряму відповідність оригіналу.

За своєю природою віршування тісно зв'язане з природою мови – з довготою слів та формами їх зміни, з характером наголосу, з виробленими століттями ритмами, що надає віршуванню кожного народу яскраво національного характеру. Перекладач лірики повинен зберегти всі головні естетичні компоненти твору, враховуючи, що різні за побудовою мови мають різні засоби виразу певних емоційних реакцій. Отже, щодо рівнів перекладу, лірика частіше обирає вільний шлях перекладу. Завдання перекладача при цьому – зберегти цілісність ліричного образу в усіх його художніх складових.

В. Коптілов зазначає, що основною проблемою при перекладі поетичних творів є «вибір способу, який дав змогу відтворити якнайближче віршовану форму оригіналу, водночас якнайменше втрачати в образній та смислової структурі» [4, с. 100].

М. Зеров на першому місці ставить питання про певні лексичні добори, наголошуючи на тому, що «перекладачі повинні якнайкраще орієнтуватися в лексичних запасах рідної мови, розрізняючи слова високого та низького стилю і не допускаючи їх до безладної, антихудожньої мішанини» [3, с. 134]. Окрім того, перекладач повинен надавати особливої уваги тропам та фігурам першотвору, римуванню та звуковому оформленню.

Балада «Вільшаний король» написана Гете у період першого веймарського десятиліття (1782 р.). І хоч балада була для нього улюбленим жанром і раніше, в цей час міняється тематика балад. Якщо в період «Бурі й натиску» переважали мотиви кохання, то в новому циклі Гете оспівує таємниче, неосяжне розумом. Поет розмірковує про таємниці природи, втілюючи роздуми в конкретні образи, споріднені з народними легендами.

Саме до таких балад належить і «Вільшаний король». Ця балада поліфонічна, оскільки в ній поряд із розважливим голосом автора звучить стривожений, а потім і відчайдушний голос дитини; заспокійливий голос батька і глибокий, урочистий і трагічний голос лісового короля. На створення балади Гете надихнула данська народна пісня «Дочка короля ельфів» [2, с. 167], але разом із тим поет створив власний твір.

У поета містичність не має фатального й однозначного тлумачення, бо пояснюється реалістичними нічними страхами дитини. Сюжет максимально виразний, без особливих описів – у формі діалогу, що походить від фольклорних балад. Алегорія, казковість образів також простежується з усної народної творчості. Виразності баладі надає ритм, що нагадує стрімкий біг коня, – він підкреслює напружену динаміку сюжету.

Дійові особи «Вільшаного короля» – дорослий чоловік (батько хлопчика), Вільшаний король і, власне, дитина – хлопчик. За сюжетом батько і його маленький син їдуть через темний ліс додому. Хвору дитину зваблює Вільшаний король. Хлопчику ввижаються дорожчинні камінці, золото та перли, прекрасні дочки Вільшаного короля, що він їх пропонує хлопчикові. Тричі зваблює дитину Вільшаний король, тричі батькові вдається заспокоїти хлопчика. Кінець цієї історії жахливий: хлопчик вмирає, а душу його забирає страшний лісовий король.

Л. Водяна зазначає, що подію у баладі «Вільшаний король» Гете зображує одночасно в трьох планах: реальний план – повернення батька і сина додому, нічні страхи дитини, смерть сина; фантастично-міфологічний план – діють міфологічні образи і символи, казкові персонажі, персоналізується природа; морально-філософський план – зіткнення різних початків – природних і духовних. Саме цей план, на думку дослідниці, найбільше вдалося зобразити німецькому поетові. Й. Гете дає відповідь на питання, яке цікавило філософів-просвітителів щодо того, як співвідносяться між собою розум і почуття: світ розуму виявляється безсилем перед світом почуттів і уявою – причиною загибелі дитини в баладі є її страх перед таємничим [1, с. 164].

«Душа людини, – пише Л. Водяна, – складна і таємнича, живе своїм власним життям, і не завжди підкорюється докорам розуму, – ніби хоче сказати Й. В. Гете. По-філософськи відстоює німецький письменник ідею вічного руху вперед через смерть, страждання, помилки до оновлення життя. Тупіт коня – втілення руху природи й людства вперед. У Й. В.

Гете Вільшаний король – символ природи, потрапивши в полон до нього, людство зможе доторкнутися до таємничості та мудрості природи й направити біг коня в інший бік – до світла, яке здолає ніч» [1, с. 164].

Переклади новогрецькою мовою А. Герондикоса та П. А. Дімас були опубліковані майже одночасно (1976 та 1977 рр. відповідно) в хрестоматіях зарубіжної поезії. Проте відмінності у двох перекладачів є суттєвими.

Назва поеми Гете «Der Erlkönig» перекладається як «Лісовий цар», «Король Ельфів», «Король Вільхи», «Вільшаний король». Невипадковим є ймення Вільшаного короля. Прикметник «лісовий» дещо звужує значення узагальнюючого образу володаря природи. А іменник «король» (а не «цар») ближче до фольклору, підкреслює національну своєрідність балади. Відомо, що вільха росте біля води, на вологому ґрунті. Тобто це образ, в якому поєднуються в єдине ціле земля й вода. Отже, образ Вільшаного короля є втіленням самої Природи, володарем усього, що існує: води, землі, рослин, тварин, людей, що підкреслює прагнення поета вийти за межі казкового, міфологічного змісту й утвердити філософські ідеї. Грецькі перекладачі використовують назви «Ο Ρήγας του δάσους» («Лісовий король», А. Герондикос) та «Τὸν στοιχειὸν ο Ρήγας» («Король духів», П. А. Дімас), тим самим звужуючи значення одного з центральних образів поеми.

Розбіжності простежуються й у розмірі, яким написана поема. Дольник оригіналу нагнітає атмосферу, підсилює почуття страху, а амфібрахій у перекладі Дімаса та анапест у Герондикоса дещо уповільнюють темп оповіді. Крім того, тривожні слова Гете, з яких починається балада, «Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?» (Хто мчить так пізно крізь ніч і вітер?), майстерно передані Герондикосом («Ποιὸς καβάλα περνά τόσο αργά στ' ἀγροβόρι;» Хто мчить верхи так пізно крізь північний вітер?), Дімас перекладає досить нейтрально: «Στη νύχτα, στον άνεμο, πάρωρα, ποιὸς με τ'άλογο τρέχει;» (Вночі, крізь вітер, невчасно, хто скаче на коні?).

Реалістичний план накладається на фантастично-міфологічний, у якому діє жадливий і таємничий Лісовий король, якого хлопчик впізнає за короною:

Το Ρήγα του δάσους, πατέρα, δε βλέπεις;
Το Ρήγα που στέμμα φορεῖ λαμπρό; (Дімас)
(Батьку, хіба ти не бачиш Лісового короля?
Короля, що носить блискучий вінець?)

В оригіналі Лісовий цар ще страшніший: «mit Kron' und Schweif» – з короною і хвостом (це вдало відтворює Герондикос – «Ἐχε οὐρά, καὶ κορώνα βαστά ἢ κεφαλὴ» – В нього хвіст та корона на голові). Батько не вірить синові, заспокоює його, говорячи, що то туман. Щоб передати любов батька до сина, прагнення заспокоїти його, П. А. Дімас використовує зменшено-пестливий суфікс -άκι: «παιδάκι μου» (дитинко), «αγοράκι» (хлопчику, синку).

Вільшаний король кличе до себе дитину:

Ποητό μου παιδί, ἔλα τώρα σε μένα... (Герондикос)

(Жадано моя дитино, йди ж до мене...),

вабить її грою, квітами, гарним одягом:

Τα πιο ωραία μου παιχνίδια θα παίξω για σένα.

Στο ακρολίμνι λουλούδια θα βρῆς παρδαλά·

χρυσοκέντητα ἢ μάννα μου ρούχα φυλά... (Герондикос)

(У найкращі ігри буду грати з тобою,

На берегах озер знайдеш квіти яскраві;

моя мама береже одяг, вишитий золотом).

Лісовий цар обіцяє хлопчику показати своїх молодих доньок:

Θα σε ναουρίζουν, θα σε αποκοιμίζουν

Χορεύοντας καὶ τραγουδώντας για σένα! (Дімас)

(Вони тебе заколишуть та присплять,

Танцюючи й співаючи для тебе).

І знову хлопчик говорить батькові, що йому ввижаються дочки Вільшаного короля:

«Αχ! Πατέρα μου, ἀλήθεια, δεν βλέπεις κειτέρα

τις κοπέλες του Ρήγα στον σκοτεινό αγέρα;» (Герондикос)

(«Ах! Батьку, невже ти правда не бачиш там

дочок Короля на темному вітрі?»)

І знову батько відмовляється вірити синові, заспокоює його:

«Εγὼ βλέπω παιδί μου μονάχα μακρὰ

του γέρικου λόγγου τα γκρίζα κλαριά» (Герондикос)

(«Я лише бачу, дитино, у далині

сірі гілки старого лісу»)

Схвильованість хлопчика перекладачі часто передають вигуками «αχ», «ω»: «αχ, παιδί μου» (ах, дитино), «ω πατέρα» (о, батьку), «ω, κοίτα».

Вільшаного короля приваблює врода хлопчика, і він будь-що намагається отримати владу над ним:

«Μου ἀρέσει ἡ θεωρία σου γλυκιά, σ' αγαπώ,

Κι αν δε θέλεις νά 'ρθεις μαζί μου – σ' αρπώ!» (Дімас)

(Мені подобається твій вигляд солодкий, я тебе люблю,

І як не хочеш поїхати зі мною – я тебе вкраду!»)

По-іншому перекладачі передають кульмінацію твору – сцену загибелі дитини. У Гете хлопчик звертається до батька зі словами:

Mein Vater, Mein Vater, jetzt fasst er mich an!

Erlkönig hat mir ein Leid getan!

(Мій тато, мій тато, він тримає мене,

Вільшаний король завдав мені болю).

На початку репліки використовується теперішній час, наприкінці – минулий, і у читача не залишається сумніву, що дитина загинула, лісовий король вбив її.

І Герондикос, і Дімас вживають теперішній час, але теж майстерно відтворюють останні хвилини життя хлопчика, передають його непереборний жах, страшений біль, завданий Вільшаним королем:

«Τώρα ο Ρήγας με αδράζει, πατέρα, με οριμή

Κάποιος πόνος μου λιώνει κακός το κορμί» (Герондикос)
 (Зараз, батьку, Король мене хапає з силою.
 Якийсь жакхливий біль розплавлює моє тіло).
 Напруження зростає. Тепер наляканий і батько:
 Ανατρίχιασε αυτός. Σαν τον άνεμο ορμάει,
 Μεσ' στα χέρια το γιο, που αργοσβήνει κρατάει (Герондикос)
 Здригнувся він. Як вітер несеться,
 В руках тримає сина, що вгасає.
 Розв'язка – страшна й незворотна – смерть сина – міститься в останніх рядках:
 Στην αυλή ξεπεζεύει με αγώνα πικρό.
 Στην αγκάλη του μέσα το παιδί είναι νεκρό (Герондикос).
 У дворі спішився в гіркій тривозі.
 В обіймах у нього дитина була мертва.

Мова перекладу обох авторів подібна до розмовної мови: «καλό μου αγοράκι» (синку мій любий), «ω, κοίτα!» (глянь-но!), «λοιπόν» (отже). Перекладачі часто використовують епітети, серед них багато усталених: «κατάχλια θολή» (тьмянний туман), «λουλούδια παρδαλά» (квіти яскраві), «χρυσοκέντητα ρούχα» (одяг, вишитий золотом), «φύλλα ξερά» (листя сухе), «πόνος κακός» (жакхливий біль), «στέμμα λαμπρό» (вінець яскравий) тощо. Здебільшого прикметник вживається після іменника, що характерно для народних пісень.

Переклад Герондикоса та Дімасоса досить точний і зрозумілий. Проте, кількість метафор є обмеженою: «ο νοτιάς μες στα φύλλα στενάζει», «βόγγει το αγέρι σε φύλλα ξερά» ([південний] вітер стогне у [сухому] листі) тощо.

Деякі образи балади можна трактувати як символи: ніч – стихія непізнаного, нерозвинених можливостей; вітер – символ руйнації й оновлення; дух (подих) Всесвіту; туман – символ блукання і невизначеності шляху; верба – символ печалі, туги, долі; вільха (низинне дерево) – символ поєднання в одне ціле води і землі [2, с. 167]. Втім, у перекладах грецьких авторів не всі ці символи присутні або передаються по-різному. Так, вітер у Герондикоса – це «αγέρας» (слабкий вітер), а в Дімасоса – «άνεμος» (сильний вітер), хоча він також вустами батька вживає слово «νοτιάς» (південний вітер), щоб заспокоїти дитину. Туман передається словом «καταχλιά» у Герондикоса (тобто туман, здебільшого прозорий, хоча в цьому перекладі він «θολή» – мутний) та «αντάρα» у Дімасоса (імла, туман, який буває перед бурею). Верби («ιτιάς») присутні лише в перекладі Дімасоса; у Герондикоса вони замінені на «λόγγος» – підлісок, куші або дрібні молоді дерева в лісі, а вільха, як уже зазначалося, відсутня в обох перекладах.

Таким чином, можна зазначити, що загалом переклади балади Й. Гете «Вільшаний король» грецьким поетам А. Герондикосу та П.А. Дімасосу вдалося. Хоча перекладачі змінили віршований розмір твору, їм вдалося зберегти й майстерно передати сюжет та цілісність ліричних образів в усіх їх художніх складових. Щодо точності перекладу поетичного твору, то на відміну від перекладу ділового чи наукового тексту, або навіть прозового художнього твору, у ході перекладу лірики не йдеться про збереження лексичних елементів.

Література:

1. Водяна Л. Особливості відтворення елементів духовності балади «Вільшаний король» Й. Гете в українських перекладах / Л. Водяна // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. – Вип. 33. – Ч. 1. – К. : Твім інтер, 2009. – С. 163–168.
2. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури XVII – XVIII ст. : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Г. Й. Давиденко, М.О. Величко. – 2-ге видання. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 292 с.
3. Зеров М. У справі віршованого перекладу / М. Зеров // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 128–135.
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 2003. – 210 с.

Список джерел ілюстративного характеру:

1. Ανθολόγιο ξένης ποίησης / Απόδοση Αρσένη Γερωντικού. – Ιωάννινα, 1976. – 96 σ.
2. Παγκόσμια ποιητική ανθολογία. Τόμος Α'. – Ελμέλεια: Δημ. Γιάκου, Μαν. Γαλουράκη. – Αθήνα: ΑΥΛΟΣ, 1977. – 343 σ.

УДК 811.112.2'255.4:792

Л. О. Свищ,

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМИ – ТВОРУ НА МЕЖІ ЛІТЕРАТУРИ ТА ТЕАТРУ

Стаття присвячена питанню перекладу драми. У статті перелічуються основні тенденції у перекладознавстві, описуються особливості та прийоми при перекладі драматичного тексту.

Також автором здійснюється перелік основних причин, чому переклад драми до цього часу так і не отримав комплексної теоретичної основи, проводиться аналіз сучасної літератури, присвяченої даній проблемі, що переконливо свідчить про недостатню вивченість драматургічного перекладу.

Ключові слова: перекладознавство, драма, художній переклад, інтерпретація.

Статья посвящена вопросу перевода драмы. В статье перечисляются основные тенденции в переводоведении, описываются особенности и приемы при переводе драматического текста.

Также автором осуществляется перечень основных причин, почему перевод драмы до сих пор так и не получил комплексной теоретической основы, проводится анализ современной литературы, посвященной данной проблеме, что убедительно свидетельствует о недостаточной изученности драматургического перевода.

Ключевые слова: переводоведение, драма, художественный перевод, интерпретация.

The article deals with the translation of drama. The article lists the major trends in translation studies, describes the features and techniques in the translation of dramatic text.

Also, the author carries out a list of the main reasons why the translation of drama so far has not received a comprehensive theoretical framework, the analysis of current literature on this issue, which clearly demonstrates a lack of knowledge of drama translation.

The article says that the translator should always pay great attention to the transmission in the target text cultural component of the original drama. In translation studies there are observed two trends: the first one appears in an attempt